

Nadir İSMAYILOV
dosent, "Bibliografiyaşunaslıq" kafedrasının müdiri

Tünzalə NƏSİBOVA
"Bibliografiyaşunaslıq" kafedrasının magistrantı

KİTABXANADA OXUCULARA SORAQ-BİBLİOQRAFİYA XİDMƏTİNİN TƏŞKİLİNDƏ İKT-NİN YERİ

Açar sözlər: Kitabxana, SBX, İKT, elektron, bibliografik xidmət, kitab, elektron kitabxana, metodik xidmət, dissertasiya, cəmiyyət, elektron kataloq, program

Ключевые слова: Библиотека, СБО, ИКТ, электронные, библиографические услуги, книги, электронная библиотека, сервисные руководства, тезис, общество, электронный каталог, программное обеспечение

Keywords: Library, SBO, ICT, electronic, bibliographic services, books, electronic library, service manuals, thesis, society, electronic catalog, the software

Son onillikdə informasiya və kommunikasiya texnologiyalarının cəmiyyətin inkişafına təsir göstərən əsas amillərdən birinə çevrilməsi, informasiya texnologiyalarının sürətli inkişafı yeni şəraitin yaranmasına səbəb oldu.

İnformasiya və telekommunikasiya texnologiyalarının sürətlə inkişaf etdiyi bir mərhələdə çoxları kitabxanaların gələcəkdə daha mövcud olmayacağını proqnozlaşdırırlar. Lakin onlar səhv edirlər, çünki dünya təcrübəsi təsdiq etmişdir ki, kitabxanalarda yeni xidmət formalarına keçmək üçün yeganə və real baza – yüksək telekommunikasiya və informasiya texnologiyalarıdır. Buna görə də müasir kitabxanalar, o cümlədən M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanası; AMEA-nın Mərkəzi Elmi Kitabxanası və burada çalışan mütəxəssislər cəmiyyətdə gedən bu dəyişikliklərə nəinki biganə qalmır, həmin proseslərdə fəal iştirak etməklə yüksək nailiyyətlər əldə edirlər. [3.s.24]

Bu baxımdan M.F.Axundov adına Milli Kitabxananın "Elektron informasiya xidməti" şöbəsinin fəaliyyəti olduqca diqqətə layiqdir.

Fəaliyyətə başladığı 2006-cı ildə şöbə ölkə və dünya oxucularına qlobal şəbəkə vasitəsilə kitabxananın fondu haqqında məlumatların çatdırılması üçün elektron kataloqun hazırlanması işinə başlamışdır. Bunun üçün Avrasiya Fondu, Açıq Cəmiyyət İnstitutunun Yardım Fondu və Kitabxanaçılarının İnformasiya Resurslarının Təlim Mərkəzinin xüsusi layihəsi çərçivəsində ABŞ-ın VTLS VIRTUA proqramı alınmış və bu proqram MARC 21 formatında tərtib edilməyə başlamışdır. Azərbaycanda kitabxana proseslərini dolğun şəkildə realizə edən və İnternet vasitəsilə ölkəyə və dünyaya yayımlanan bu proqram oxucularını kitabxananın elektron resurslarına uzaq məsafədən girişini korporativ şəbəkə ilə həyata keçirir.[5.s 20]

Bu gün elektron kitabxanaların əhəmiyyəti olduqca artmaqdadır. Əsası 2002-ci ildə qoyulmuş Milli Kitabxanamızın elektron kitabxanası da 2006-cı ilin fevral ayından operativ fəaliyyətə başlamışdır. Elektron kitabxana müəllif hüquqlarını qoruyub saxlamaqla, milli ədəbiyyat nümunələrini elektron daşıyıcılara köçürməklə zənginləşir. Eyni zamanda elektron kitabxanaya müəllifin öz arzusu ilə onun təqdim etdiyi əsərin elektron versiyası da daxil edilir. Saytda kitablar həm əlifba sırası üzrə, həm də kitabın aid olduğu elm sahəsi üzrə yerləşdirilir. Elektron kitabxananın yaradılması və genişləndirilməsi işi ilə kitabxana-bibliografiya proseslərinin avtomatlaşdırılması sahəsində əsaslı dəyişikliklər edilir. [4.s.12]

M.F.Axundov adına Milli Kitabxanada da bibliografik xidmət prosesinin modernləşdirilməsi, bütün işlərin Avropa standartlarına uyğun olaraq yenidən qurulması, kitabxana-bibliografiya proseslərinin avtomatlaşdırılması, elektron kataloq və elektron kitabxananın məlumat bazasının genişləndirilməsi sahəsində öz fəaliyyətini dövrün tələbləri səviyyəsində qurur.

2008-ci ilin mart ayından etibarən kitabxananın saytında "virtual metodik xidmət" bölməsi yaradılmışdır və ölkənin istənilən nöqtəsindən hər bir kitabxana işçisi müxtəlif sorğularını sayt vasitəsilə Milli Kitabxanaya ünvanlayır və bir saat, yaxud yarım saat, yarım gün ərzində öz sorğularına cavab ala bilərlər.

Saytda Elektron kitabxana sahəsində "metodik xidmət" bölməsi yaradılmışdır ki, kitabxana işçiləri, oxucular kitabxananın elektron poçt ünvanına (metodanl@yahoo.com) onları maraqlandıran suallarla müraciət edir və kitabxananın əməkdaşi tərəfindən cavablandırılır. 2008-ci ilin sentyabr ayında Milli Kitabxana oxucularını növbəti dəfə sevindirdi. Belə ki, kitabxanada Rusiya Dövlət Kitabxanasının elektron dissertasiya fondunun virtual oxu zalının açılışı olmuşdur ki, bununla da oxucular Rusiyada müdafiə olun-

muş dissertasiyaların elektron versiyası ilə tanış olub, ondan istifadə etmək imkanı əldə edirlər. Bu böyük bir nailiyyətdir. Belə ki, gənc tədqiqatçılarımız artıq təkcə Azərbaycanda deyil, Rusiyada da müdafiə olunmuş dissertasiyalarla tanış olur, gələcək fəaliyyətlərində dünya təcrübəsindən istifadə etməyə nail olurlar. Beləliklə, gənclərimizin elmi və təcrübi biliklərinin artmasına, dünya standartlarına uyğun mütəxəssislər kimi yetişməsinə zəmin yaranır. Hazırda Azərbaycanda müdafiə olunmuş dissertasiyaların elektron variantının yaradılması işi həyata keçirilir. Digər tərəfdən kitabxana 2009-cu ilin fevral ayından "Açıq Cəmiyyət İnstitutu" və EBSCO Publishing kompaniyasının müştərək layihəsi olan "EIFL Direkt" layihəsinə qoşularaq müxtəlif elm sahələrinə aid ingilis dilində jurnal, qəzet və xəbərlər toplusunun 7000-ə qədər tammətənlı variantını İnternet vasitəsilə onlayn rejimində əldə etmək imkanına malik olmuşdur ki, bu da oxuculara xidmət işində böyük bir nailiyyətdir [7].

AMEA-nın Mərkəzi Elmi Kitabxanası da son illər bu mühüm problemə—kitabxana-bibliografiya proseslərinin avtomatlaşdırılması məsələsinə ciddi diqqət yetirmiş, Azərbaycanda və respublikadan kənarında keçirilmiş elmi konfrans, seminar və müşavirələrdə iştirak etməklə, Qərbi ölkələrinin, Rusiya və MDB ölkələrinin kitabxanalarının qabaqcıl iş təcrübələrini öyrənmiş və onlara əsaslanaraq yüksək texnologiyaların tətbiq olunmasında müəyyən işlər görmüşdür.

Kitabxana-bibliografiya proseslərinin avtomatlaşdırılmasında yeni texnologiyaları tətbiq etmiş kitabxanada ənənəvi kataloq və kartotekaların elektron formaya keçirilməsinə imkan yaradılmış və nəticədə bibliografların apardığı axtarış zamanı aksent ənənəvi informasiya mənbələri və texnologiyalardan tədricən elektron mənbəyə keçirilmişdir. Həm lokal, həm interrasional kompüter şəbəkələrinin, həm də global İnternet şəbəkəsinin informasiya ehtiyatlarından, həmçinin öz ehtiyatlarından (məlumat bazalarından) istifadə etməklə oxuculara operativ və yüksək keyfiyyətli bibliografik xidmət göstərilməsində onlar üçün geniş imkanlar yaradılmışdır. Bütövlükdə demək olar ki, kitabxanalarda kompüter texnologiyalarının tətbiqi soraq-bibliografik xidmətinin səviyyəsini artırmaq və operativliyini təmin etməklə yanaşı, mövcud texnologiyaları dərinləşdirən dəyişmiş, digər əməliyyatların çoxunu aradan qaldırmış və sonda demək olar ki, «oxucu- kitabxanaçı», «oxucu-bibliograf» münasibətləri sistemini tam mənada dəyişmişdir [1.s.15]

Kitabxana-bibliografiya proseslərinin avtomatlaşdırılmasını tətbiq edən kitabxanalar ilk növbədə Elektron kataloqun (EK) yaradılmasından işə

başlayırlar, biblioqrafların və oxucuların ondan istifadəsini təşkil edirlər. Qeyd olunduğu kimi, bu işdə kitabxanalar dünya təcrübələrini öyrənərək və onlara əsaslanaraq, elektron kataloqun yaradılmasının mövcud olan müxtəlif yolların ən optimal və əlverişlisini seçib, sənədlərin EK daxil etmək qaydalarını müəyyən edirlər və ümumi metodikasını işləyib hazırlayırlar. Bundan sonra kitabxanaların və biblioqrafların avtomatlaşdırılmış işçi yerləri (AİY) müəyyən edilir: «Komplektləşdirici», «Kataloqlaşdırıcı», «Abonoment», «Biblioqraf», «Oxucular», «Bazalar», «İnzibatçı», «Mühafizə», «Axtarış» və s. Ən mürəkkəb, məsuliyyətli və gərgin əmək tələb edən «Biblioqraf» AİY-dir ki, burada yüksək səviyyəli ixtisasçılardan ibarət qrup işləyir. Onlar elektron kataloqun formalaşdırılması üçün qəbul edilmiş standartlara uyğun biblioqrafik təsvirlər hazırlayır, yeni ədəbiyyatın təsvirini təmin edir, elektron kataloqu redaktə edir və retrokonversiyanı həyata keçirirlər. Bunlarla yanaşı həmin mütəxəssislər oxuculara EK-un məlumat bazalarının və qeyd etdiyimiz müxtəlif informasiya mənbələrinin əsasında biblioqrafik xidmət də göstərirlər [1.s.17]

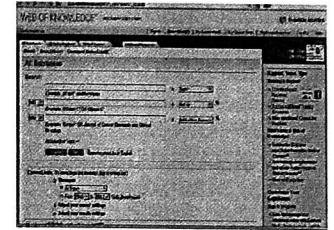
AMEA-nın kitabxanalar şəbəkəsinin biblioqrafik informasiya mərkəzi sayılan Mərkəzi Elmi Kitabxananın fəaliyyətinin əsas istiqamətlərindən biri də qeyd olunduğu kimi soraq-biblioqrafiya xidmətidir. İllərlə toplanmış ənənəvi iş təcrübəsi kitabxanada bu sahənin formalaşdırılmasına geniş imkan yaratmışdır. Bu xidmətin əsas bazaları kitabxananın elmi əsaslarla təşkil edilmiş soraq-biblioqrafiya aparatı AMEA-nın kitabxanalar şəbəkəsinin zəngin ədəbiyyat fondları olmuşdur.

2003-cü ilin əvvəlində «Mərkəzi Elmi Kitabxanada kitabxana-biblioqrafiya proseslərinin avtomatlaşdırılmasının əsas istiqamətlərinin təxmini planı»nı hazırlamışdır və hazırda bu planın əsasında bir neçə istiqamətdə iş aparır və müəyyən nəticələr əldə edir [2.s.7]

Bunlardan:

-Elektron kataloqun yaradılması istiqamətində- «Gələcək naminə» təşkilatı ilə MEK-nın birgə layihə çərçivəsində nəzərdə tutulmuş Kitabxananın azərbaycan dilində ədəbiyyatının elektron kataloqunun yaradılması üzrə işə başlanmışdır. Kitabxana dünyanın irihəcmli EBSCO, İNTAS, İOP, (Institute of Physics- Fizika İnstitutu), APS(American Physical Society-America Fizika Cəmiyyəti)informasiya bazalarından, WEB of knowledge (Bilik şəbəkəsi), ASPB (Alberta Society of Professional Biologists- professional bioloqların Albert cəmiyyəti) bazalarının resurslarından istifadə etmək imkanını da əldə etmişdir. Beləliklə, internet vastəsilə 570 mindən artıq elek-

tron nəşrlər, elmi jurnallar1112 oxucuya təqdim edib. Internetdən istifadə edərək, müvafiq mövzular üzrə axtarış aparmaqda, elmi mənbələri araşdırmaqda, dünya kitabxanaları ilə kommunikasiyalar yaratmaqda 435 oxucuya yardım edilib.

-Oxuculara kitabxana xidməti istiqamətində- Xüsusi proqram vasitəsilə oxucuların elektron kartotekasının hazırlanması üzrə iş başlanmışdır. Bu proqram abonentlərin (Kitabxanalararası abonoment daxil olmaqla) qeydiyyatını, uçotunu, müxtəlif parametrlərlə axtarışını, verilən və qaytarılan ədəbiyyatın qeydiyyatını, borclu olan oxucuların avtomatlaşdırılmış nəzarətini və s. həyata keçirilməsini təmin edir. Kitabxanalararası abonoment vasitəsilə, Ümumi oxu zalı, Dövrü mətbuat zalı, Şərq ədəbiyyatının oxu zalı, "Heydər Əliyev irsinin təbliği" şöbəsinə oxu zalı, nadir nəşrlər zalı, doktorantlar evinin oxu zalında oxuculara ənənəvi xidmətlə yanaşı, elektron xidmət də göstərilmişdir [6.s.23]

Yekunda qeyd etmək lazımdır ki, müasir kitabxananın uğurlu fəaliyyəti onun idarə edilməsinin təkmilləşdirilməsi məsələlərinə yeni keyfiyyətli yanaşmaqdan asılıdır. Kitabxananın inkişafını müəyyən edən yeni üsullar idarə etmə sisteminə daxil edilməli və bu üsullar dünyada baş verən dəyişikliklərə uyğunlaşmalıdır. Bu kitabxanaların yeni şəraitdə inkişafının əsas tendensiyasıdır.

ƏDƏBİYYAT:

1. A.Əliyeva-Kəngərli. Ənənəvi kitabxanadan avtomatlaşdırılmış kitabxanaya doğru. AMEA MEK. Elmi əsərlər.-2003.-IV buraxılış.
2. A.Əliyeva-Kəngərli. İnformasiya cəmiyyətində online xidmətlər. Respublika qəzeti.-2004.-№ 211

3. F.Hüseynova. Kompüter texnologiyalarının tətbiqi mərhələsində AMEA Mərkəzi Elmi Kitabxanasında biblioqrafik-informasiya xidmətinin təşkili ənənə və perspektivlər. AMEA MEK. Elmi əsərlər.-2007.-IV buraxılış.
4. M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasının 2002-ci il hesabatı.
5. M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasının 2006-cı il hesabatı
6. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası MEK-nın 2011-cı il hesabatı
7. www.anl.az
8. www.csl.az

**Н.Исмаилов,
Т.Насибова**

МЕСТО ИКТ В ОРГАНИЗАЦИЯ СПРАВОЧНО- БИБЛИОГРАФИЧЕСКОГО ОБСЛУЖИВАНИЯ В БИБЛИОТЕКЕ

Р Е З Ю М Е

Статья посвящено исследования место и роль ИКТ в организация справочно-библиографического обслуживания в библиотеке.

Основные внимание уделено деятельности Национальная Библиотека имени М.Ф. Ахундзаде и УСБ НАН Азербайджане.

**N.Ismailov,
T.Nasibova**

POSITION OF ICT IN THE ORGANIZATION OF BIBLIOGRAPHIC SERVICES IN THE LIBRARY

SUMMARY

The article investigates the place and role of ICT in the organization of bibliographic services in the library.

Main attention is paid activities National Library after named M.F. Akhundzade and Azerbaijan National Academy of Sciences.